

# Я (Романтика) (стислий переказ)

Микола Хвильовий

"Цвітові яблуні"

<...> "З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія. Я виходжу на безгранні поля, проходжу перевали і там, де жевріють кургани, похиляюсь на самотню пустельну скелю. Я дивлюсь в даль. Тоді дума за думою, як амазонянки, джигітують навколо мене. Тоді все пропадає.. Таємні вершники летять, ритмічно похитуючись, до одрогів, і гасне день; біжить у дорога, а за нею — мовчазний степ... Я одкидаю вії і згадую... воістину моя мати — втілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків. Моя мати — наївність, тиха жура і добрість безмежна. (Це я добре пам'ятаю!) І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом. <...>

Герой згадує свою матір, спокійні ранки дитинства, слова матері про те, що її "м'ятежний син" зовсім замучив себе. Але поступово відходить буремна юність, і мати приходить тільки в згадках. І пророчить вона грозу.

"Атака за атакою". Бої прокочуються Україною кривавими валами, гинуть люди.

А в цей час у "фантастичному палаці" засідає чека. Безперестанку дзвонить телефон, зі стін дивляться похмурі портрети.

Герой почуває себе зовсім чужим серед цих розкошів, почуває себе бандитом, але водночас і людиною.

"Я чекіст, але я і людина".

У палаці засідає "новий синедріон, це чорний трибунал комуни", у палаці оселилася смерть. Тут вирішується доля людей, тут на вагах життя і смерті зважується все.

І ось лунає короткий присуд: "розстрілять!".

Поруч із героєм доктор Тагабат, вартовий із "дегенеративною будівлею черепа" та сумний Андрюша, що потрапив сюди проти своєї волі. Це вони стали вершителями долі.

Неначе в страшній казці герой спостерігає події навколо себе. Все сприймається як сон, а не як реальна дійсність. За допомогою звукових і слухових образів досягається враження потойбічності: вуха неначе ватою, рухи повільні, з'являється відчуття, що ти не можеш нічого зробити, що ти не в змозі рухатись.

<... "Я здавлюю голову.

...Але знову переді мною проноситься темна історія цивілізації, і бредуть народи, і віки, і сам час...

Тоді я, знеможений, похиляюсь на паркан, становлюся на коліна й жагуче благословляю той момент, коли зустрівся з доктором Тагабатом і вартовим із дегенеративною будівлею черепа. Потім повертаюсь і молитовно дивлюсь на східний волохатий силует.

...Я гублюсь у переулках. І нарешті виходжу до самотнього домика, де живе моя мати. В дворі пахне м'ятою. За сараєм палахкотять блискавиці й чути гуркіт задушеного грому. Тьма!

Я йду в кімнату, знімаю маузера і запалюю свічу.

Але мати не спала.

Вона підходить до мене, бере моє стомлене обличчя в свої сухі старечі долоні й схиляє свою голову на мої груди. Вона знову каже, що я, її м'ятежний син, зовсім замучив себе.

І я чую на своїх руках її хрустальні росинки.

Я:

— Ах, я так стомився, мамо!

Вона підводить мене до свічі й дивиться на моє зморене обличчя. Потім становить біля тусклої лампади й зажурено дивиться на образ Марії. — Я знаю: моя мати і завтра піде в монастир: їй незносні наші тривоги й хиже навколо".<...>

Немов до останньої надії залишитися людиною, звертається герой до образу своєї матері. Він хоче приховати від страшного навколишнього світу цей шматочок своєї душі.

Але світ поширює свою владу над ним. Наче у якомусь страшному кошмарі він спочатку присуджує до розстрілу шістьох заарештованих, потім ще двох: чоловіка і жінку, які винні тільки в тому, що займалися теософією і вірили у прихід Месії. А над усім цим лунає сміх доктора Тагабата, страшного чоловіка із дуже високим чолом і розумними очима. Герой відчуває його владу над собою, свій страх перед Тагабатом. Доктор — втілення тієї сили, яка кидає мільйони людей у бій, примушує їх проливати кров, боятися найкращого у собі. Але водночас втіленням такої сили є і дегенерат вартовий, якого саме безкінечна віра в ідеали революції зробила напівлюдиною.

<...> "Я йшов по дорозі, як тоді — в нікуди, а збоку мене брели сторожі моєї душі: доктор і дегенерат". <...>

І ось до чорного трибуналу комуни приводять нову партію засуджених. Це черниці, серед яких герой раптом помічає постать своєї матері.

— Мамо! — кидається він до неї, але за спиною лунає презирливий сміх доктора Тагабата.

Душа революціонера розривається на дві частини. Він не може зректися своїх переконань, свого обов'язку перед революцією, але не може і знищити цю останню дорогу для нього людину — матір, яку він порівнює із Марією. Напруження збільшується. У тумані проходить певний час. Війська червоних відступають, чорний трибунал уже має збиратися в дорогу, герой закінчує усі свої справи, але весь час він думає тільки про одне: десь у підвалі серед черниць знаходиться його мати. Що йому робити? Це питання уже начебто давно вирішене за нього іншими. Тому намагання соромливого комунара Андрюші заговорити з ним і вмовити відпустити свою матір викликають тільки істеричне бажання сміятися.

Подальший опис подій ще більше нагадує страшний сон, у якому твоїми діями

управляє хтось інший.

В останньому пориві герой заявляє Тагабатові, що має розстріляти останню партію полонених. Але раптом у якомусь нападі безсилля падає на канапу. Очі Тагабата дивляться на нього.

Конвой веде партію полонених до бору, щоб розстріляти. Серед натовпу йде і мати — Марія, втілення всього світлого, що тільки є у житті, втілення материнської любові.

Реальні події чергуються з галюцинаціями. Час одночасно плине і стоїть на місці. Простір то стискається, то розтягується. Це також нагадує ірреальну площину сну.

У місті йде перестрілка, треба поспішати. В останню мить навіть страшний доктор Тагабат не витримує напруження і говорить: "Ваша мати там! Робіть, що хочете!". Але шляху назад немає. Напруження має бути зняте за допомогою жахливого вчинку.

Мати відділяється від натовпу, і герой начебто йде і не йде до неї. У його свідомості одночасно існує два почуття: він не може вбити свою матір — він мусить це зробити.

<...> "Тоді я у млості, охоплений пожегом якоїсь неможливої радості, закинув руку за шию своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів маузера й нажав спуск на скроню.

Як зрізаний колос похилилась вона на мене.

Я положив її на землю й дико озирнувся. Тільки темніли теплі трупи черниць. — Недалеко грохотали орудія". <...>

Герой ще робить спробу повернутися до іншої реальності, повертається до матері, але вона лежить мертва. Він відчуває, що загубив щось. Але що? Себе?

А десь удалині горять вогні загірної комуни.

### **Коментарі та пояснення до твору:**

Твір "Я (Романтика)" Миколи Хвильового дуже складний і багатоплановий. Так само як і його особистість, як сам час, у яким жив автор.

Найбільша увага Хвильового зосереджена на переживанні страшної роздвоєності особистості, що стала на шлях боротьби, але намагається залишитися людиною ("Я чекіст, але я і людина"). Чи може мета виправдати засоби, якими вона досягається? Чи можна переступити через загальнолюдські цінності заради світлої мрії? Чи змие "загірна комуна" страшні плями крові з рук своїх бійців?

Заплатити доводиться найдорожчим — своїм "я". Мабуть, відповіддю на це питання стає образ дегенерата-вартового. Це він пішов до останнього у своєму служінні ідеї, але перестав бути людиною.

Той же, хто має у своїй душі хоч один світлий куточок, мусить знищити його у собі або вмерти.

Обсяг цієї проблеми не обмежується тільки конкретною історичною ситуацією. Вона набагато глибша, і стоїть перед людством протягом усього його існування.